

Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi

Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi (<http://dergipark.gov.tr/yonbil>)
2022, Cilt 8, Sayı 12

DOĞU ANADOLU'DAN BÜYÜK ŞEHIRLERE KAYNAK AKTARIMI: ERZİNCAN ÖRNEĞİ

RESOURCE TRANSFER FROM EASTERN ANATOLIA TO BIG CITIES: ERZİNCAN CASE

Mustafa Şeref AKIN¹

Özet

Bu makalede Erzincan'da iş sahiplerinin yatırım tercihleri araştırılmıştır. Ticari gelir kazananlar Erzincan'da sadece işle ilgili yatırım yapmaktalar ve bunun dışındaki varlıklarını Batı'da özellikle de İstanbul'da değerlendirmekteler. Bu durumda Doğu'dan Batı'ya ciddi bir sermaye akımı gerçekleşmektedir. Sermaye kaçışı, üretimi ve tüketimi küçülterek Doğu'daki geri kalmışlığa yol açan sebeplerinden biridir. Bu yatırım tercihinde temel faktör nüfus dinamikleridir. Doğu-Batı bölgeleri arasındaki gelir farkını bir nüfus farkı olarak görülebilir. Ayrıca iş sahipleri çoğu nüfus azalmasıyla bağlantılı olarak iş hacmi darlığı, sadece bazı sektörlerin gelişmeye elverişli olması, düşük gelir, nitelikli insan sayısı azlığı, deprem bölgesi olması, devlet desteğinin yetersizliği, nakliye ücretinin yüksekliğinden dolayı yatırımdan kaçınmaktadırlar. Doğu'ya yönelik yatırım politikaların da ana hedef nüfusu çekme üzerine olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: ilkökul öğretmenleri, özel öğrenme güçlüğü, tutumlar

Abstract

In this article, investment preferences of business owners in Erzincan were investigated. Commercial income earners only invest in business-related investments in Erzincan and transfer their assets in the West (developed regions), especially in Istanbul. In this case, there is a serious flow of capital from the East to the West. Capital flight is one of the important causes of backwardness in the East by reducing production and consumption. The main factor in this investment preference is the population dynamics. The income gap between the East-West regions can be seen as a population gap. In addition, they avoid investment, most of which is associated with population decline, due to the narrowness of business volume, only some sectors are suitable for development, low income, low number of qualified people, being an earthquake zone, insufficient government support, and transportation costs. The main target of investment policies towards the East should be on attracting the population.

Key Words: Investment, Profit, Population, Asset, Real Estate, Erzincan,

1. Giriş

Bu makalede Erzincan'da iş (ticaret, imalat) yaparak gelir elde edenlerin yatırım tercihleri araştırılmaktadır. Makaledeki araştırma konusunu Doğu Anadolu bağlamında değerlendirmek gerekmektedir çünkü Erzincan'da gerçekleşen yatırımı süreci tüm Doğu Anadolu'da görülmektedir. Türkiye'de iç göçle artan Doğu-Batı arasındaki gelir farklılığı, kentlerde ve kırsal alanlarda sosyal ve ekonomik değişime sebep olan yapısıyla uzun süredir Türkiye gerçeği olarak varlığını korumaktadır. Doğu Anadolu, ülke yüzölçümünün %43'ünü kapsarken,

¹ Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, msakin2010@gmail.com, 0000-0002-1850-9118

nüfusunun %25,3'üne sahiptir ve GSYİH içindeki paydan ancak %12,6'sını alabilmektedir (Kulaksız, 2008). Doğu Anadolu'nun ekonomik olarak geri kalmasının sonucunda ülkenin gelişmiş bölgelerine göç vermektedir. Bu kısır döngüyü daha da derinleştirmektedir. Göç veren bölge üretim için talep oluşturamadığından üretim gerçekleşmemekte ve fakirlik devam etmektedir. Bu makalede Doğu'daki nüfus erimesinin, üretim ve tüketim dışında, varlık yatırımlarındaki etkisini göstermektedir.

Göç daha da artarak devam ederken gelişmiş illerde çarpık kentleşme ve işsizlik başta olmak üzere önemli sorunları ortaya çıkarmaktadır. 2017 TÜİK verilerine bakılarak Erzincan ili kütüğüne kayıtlı nüfusun 595 bin kişi olmasına rağmen Erzincan nüfusunun 171 bin kişi olduğu görülmektedir. İstanbul'un nüfusu 12 milyon 517 bin iken, 2 milyon 153 bini İstanbul kütüğüne bağlıdır.

Doğu Anadolu'nun ve kırsal kesimin ihmal edilişi Türkiye'nin izlediği kentsel odaklı büyüme stratejilerinden dolayıdır (Akin, 2005: 50-70). Büyük kent merkezli büyüme ekonomik kalkınmada merkezi konumları nedeniyle tüm kaynakların çıkar gruplarının da yönlendirmesiyle bu bölgelere aktarılmasını ifade etmektedir (Lipton, 1977: 18). Aşırı şehirleşme ve kırsal kesimin ihmal edilmesi sonucu; kentler doymuş işgücü piyasasına ve aşırı yüklü kamu hizmetlerine, kırsalda ise ekonomik ilerlemesine ket vurulmuş ekonomiye ve düşük nüfusa yol açmıştır. Bunun sonucunda kentsel-kırsal kesim arasında gelir dağılımının bozukluğuna ve kırsalın fakirliğine sebep olmuştur (Gugler, 1982: 173; Lipton 1977: 18). Ayrıca çarpık sektörel gelişmelerden dolayı sanayileşmiş ülkelere göre üretilmiş teknolojinin kullanılması sebebiyle ithalata dayalı ve cari açık veren bir kısır döngüye girilmiştir (Lipton, 1977: 20; Grabowski vd., 2007: 25).

Büyük şehir odaklı büyüme yaklaşımlarından dolayı dünyadaki birçok gelişmekte olan ülkede bu sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin Botsvana'da ve Etiyopya'da izlenen kentsel merkezli kalkınma projeleri sonucunda tarım ihmal edilmiş, kırsal-kentsel gelir eşitliği bozulmuş ve kırsal kesim fakirleşmiştir (Sechele, 2016: 12; Grabowski & Self, 2018: 14). Çin'de yapılan bir çalışmada kırsal kesimden kente aktarılan her %1 kaynak kentsel-kırsal gelir dağılımını %0,46 olarak bozduğunu ortaya koymuştur (Wang, vd., 2019). Halbuki, dünyada tarımsal sektörünü kalkındırmadan ekonomik gelişmesini sağlamış hiçbir ülke yoktur (Singapur, Hong Kong gibi mikro ülkeler dışında) (Grabowski vd., 2007). Tarım odaklı politikalar hem tarım sanayisinin hem de diğer sanayilerinin gelişmesini sağlayacaktır (Grabowski & Self, 2018: 15).

1. LİTERATÜR

Hausmann, Rodrik ve Velasco'ya (HRV) (2005) göre düşük büyümenin ardındaki sebep düşük özel sektör yatırımdır. Ekonomide yatırım yapan bölgenin kendisi değil ama özel sektördür. Bu açıdan bir yörenin yatırım kısıtlamalarına analizinde özel sektörün yatırımını engelleyen hususlara bakılmalıdır.

HRV özel sektörün yatırım kararı almasında basamak basamak inme metodunu önermektedir. HRV modeli aynı zamanda "büyüme tanısı" olarak tanımlanmaktadır. Buna göre yapılacak ilk iş özel sektör yatırımlarını kısıtlayan esas etkenin ne olduğunu araştırmaktır.

Özel sektör yatırımının eksikliğinin iki ana sebebi vardır (HRV, 2005): Finansmana erişim (sermaye maliyeti ve finansal sistem) ve yatırımların getirisinin (karlılık ve kazancı elde tutma) düşüklüğüdür (Şekil 1).

Finansmana erişim kredi maliyeti yüksek olması özel sektör yatırımını engellemektedir. Finansman maliyeti yüksek olduğunda yatırımlar yapılamamaktadır. Tasarrufların kısıtlı olduğu durumda, yüksek bir dış borç gözlemlenirdi veya yüksek bir cari açık olurdu. Yabancı tasarruflara erişim talepleri, sendikasyon kredileri ve Eurobond ihraçları gerçekleşirdi. Düşük tasarruftan dolayı faizler yükselirdi.

Kredi maliyetinin yüksek olmasının çeşitli sebepleri arasında şunlar sıralanabilir (HRV, 2005):

- i) İpotek şartlarının zorluğu
- ii) Banka komisyonlarının yüksekliği
- iii) Yabancı sermayenin giriş yapmaması
- iv) Doğrudan yabancı yatırım koşullarının cazip olmaması
- v) Kamu ve özel sektör borç miktarlarının büyüklüğü
- vi) Sermaye akışlarının ilişkin aşırı düzenlemeler
- vii) Yerel bankacılık sisteminin etkin çalışmaması
- viii) Teminatların alacaklılar ve borçlular açısından zayıflığı
- ix) Bankaların öz sermayesinin düşüklüğü
- x) Tasarrufların yetersizliği

Finansmana ulaşımında kısıt olduğunda genç ve yenilikçi firmalara fırsat vermemektedir. Finansmana ulaşımında kısıtlamaların sebepleri sıralandığında;

- i) Bankacılık sektörünün oligopol yapısı
- ii) Fikri mülkiyetin ipotek olarak alınmaması
- iii) Bankaların bankacılık dışında faaliyette bulunması ve kendi holdinglerini finanse etmesi
- iv) Yenilikçi firmalara, ürünlere, ürün yöntemlere yönelik finansman imkanının sağlanmamasıdır.

Yatırımın düşük getirisi olması üretmeyi teşvik etmemektedir. Yatırımın karlılık durumunda faiz oranları yükseliyorsa, şirketlerin sürekli yatırım yapacakları projeleri aramaya devam etmekselerse karlılığın tatminkâr olduğunu göstermektedir. Aksine yurt içi ve yurt dışı finans kullanılmıyorsa, karlılık düşük olduğunu işaret etmektedir.

Bunun sebepleri arasında;

- i) Devletin tamamlayıcı mal ve hizmetleri üretmemesi veya yanlış sahalarda üretmesi
- ii) Düşük verimlilik,
- iii) Düşük teknoloji
- iv) Ulaşım ve telekomünikasyon maliyetleri
- v) Pazar hacminin dar olması sıralanabilir.

Yatırım yüksek karlı dahi olsa karlar elde tutulamayacak olması da yatırımları frenlemektedir. 4 ana sebebi olabilir:

- i) Yüksek vergi oranları, verimsiz vergi yapısı ve beklenen vergiler

ii) Makroekonomik dengesizlikler mevcuttur: Sürdürülemez ölçekte mali ve cari açıklar (örtük vergilendirme), kurların oynaklığı, bankacılık krizleri. Ülke riski ve faiz oranları yükselmesi yatırımcının çekinmesine sebep olmaktadır. Para politikası çok gevşemesi rezervlerin kaybı ile sonuçlanabilir. Global piyasalarda rekabet eden sektörlerin karlılığı ve büyümesi düşme eğilimindeyse döviz kur şoku beklenebilir.

iii) Fikri mülkiyet haklarının zayıf olması: Girişimcinin iyi bir yenilikçi fikriyle ekonomi üzerinde çok faydalı bir etkisi olacakken, yeniliğin kopyalayamaya engelleyecek bir mekanizmasının olmaması yatırımın gerçekleşmesini önleyecektir.

iv) Belirsizlik: Politik veya diğer faktörlerden kaynaklanan sebeplerden dolayı iş hayatın kurallarının keyfi şekilde değişmesi riskleri yükseltmektedir.

Şekil 1. HRV Büyüme Tanısı Modeli

(Kaynak: Hausmann vd., 2005)

Büyüme tanısı yaklaşımını neoklasik, kurumsal, makro ekonomik yaklaşımlardan üç açıdan ayrılmaktadır:

Birincisi, neoklasik iktisat büyüme yaklaşımlarında büyüme üretim faktörlerinin birikimi ile sağlanmaktadır (Solow, 1956: 65; Prescott, 1988: 525). Neoklasik iktisatta faktörler birbirleriyle ikamedir. Fiziksel sermaye yerine insan sermayesi ile ikame (kahve çay gibi) ederek üretimi gerçekleştirilmektedir. Halbuki büyüme tanısı modelinde bunlar ikame değil tamamlayıcıdır (kahve şeker gibi). Eğer sorunu tamamlayıcılık olarak tanımladığında, özel sektör yatırım etkenlerinden eksik bir faktör olduğunda (örneğin fiziksel sermaye) diğer faktörler (insan sermayesi, kamu alt yapı yatırımları) ne kadar çok olurlarsa olsunlar büyüme kısıtlanmaktadır (Hausmann & Rodrik, 2006: 25).

İkincisi, kurumsal ekonomik yaklaşımda uzun dönem ekonomik büyümeyi toplam faktör verimliliği, hukuki yapı, eğitim seviyesi gibi faktörler belirlemektedir (Easterly & Levine, 2001: 177; Hall & Jones, 1999: 83). Halbuki, büyüme tanısı modelinde öncelik özel sektör yatırımlarını engelleyen faktörleri bulmaktır. Eğer kurumsal faktörler özel sektör yatırımlarını kısıtlayıcı rol oynamıyorsa öncelik taşımamaktadır. Örneğin eğitim bir kısıtsa, eğitimin getirisinin yüksek olması gerekir. O vakit kalifiye elemanın maliyeti özel sektörün yatırımlarını engelleyecek seviyede yüksek olur. Halbuki, kalkınmakta olan ülkelerde eğitimin düşük getirisi

(Mincer, 1974 23), ekonominin durağanlığını göstermektedir. Özel sektör yatırımlarının kısıtlamalarının ortadan kaldırılmasıyla ekonomik büyüme gerçekleşmekte ve sonrasında hukuki yapı ve eğitim seviyesi bunu takip etmekte varsayımı geçerlidir.

Üçüncüsü, HRV makro ekonomik regresyonlarına göre genel-geçer bir büyüme kistası oluşturulamayacağını savunmaktadır. Her ülkede izlenecek optimal politikaların farklılığına vurgu yapması açısından HRV modeli ayrılmaktadır. Büyüme tanısı yaklaşımına göre ülkelerin büyüme kısıtları farklılıklar gösterebilir.

Örneğin, bir bölgede düşük büyümenin sebebi verimli yatırım fırsatlarının yokluğu iken diğer bir bölgede sebep finansal piyasalardaki aksaklıklardandır.

HRV'nin işaret ettiği üzere toptan reformlar yapılabilir ama bunların az bir kısmı büyümeyi kısıtlayıcı (özel sektörün önünü açan) engelleri kaldırabilir. Aksine, nokta hedef reformlarla daha yüksek büyüme oranları yakalanabilir.

Erzincan üzerine yapılan sosyo-ekonomik incelemelerde, Erzincan'ın az gelişmişlik ve yatırım kısıtlamaları üzerine araştırma yapılmamıştır.

Özer & Korkulutaş'ın (2018: 391) araştırmasında Erzincan'da ikamet edenler arasında yatırımlarındaki davranışsal eğilimler gözlenmiştir. Yatırımcıların finansal yatırımlarını sürdürme ve tutma sürelerini kayıptan kaçınma ile ilişkisi araştırılmıştır. Erzincan'daki yatırımcılarında davranışsal finansın öngörüsünü teyit ederek zaman zaman rasyonel davranmadığını ve psikolojik etmenlerin baskın olduğu sonucuna varılmıştır.

Demirdöğen (2018: 167) şehrin markalaşması ve Erzincan'ın durumu üzerine çalışmasında yerel yönetimden dış ilişkilere 12 değişken üzerinden değerlendirmiştir. Belirlenen değişkenlerin kamu, özel ve sivil toplum örgütlerinde çalışanlara sorulmuş ve belirlenen değişkenler katılımcılar tarafından isabetli bulunmuştur. Şehrin marka niteliğinin zayıf olduğu gösterilmiş ve markalaşmayı kuvvetlendirecek öneriler getirilmiştir.

Erzurum, Erzincan ve Bayburt'ta faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerin pazarda büyüme stratejileri araştırılmıştır. Çalışmada işletmelerin büyüme stratejileriyle devletten teşvik taleplerinin doğru kurgulanmadığı görülmüştür. Ayrıca devlet desteği prosedürü bürokratik bulunmuştur. İşletmelerin büyüebilmesinde şehirdeki paydaşların (odalar, birlikler, üniversiteler) birbiriyle dayanışma içinde olması vurgulanmıştır (Demirdöğen & Tatlı, 2017: 317).

Erzincan'da şehir nüfusunun muhafazası için üniversiteye gelen öğrencilerin memnuniyeti önemlidir. Öğrencilere şehirden aldıkları hizmetlerden ve insan ilişkilerine kadar sorular yönlendirilmiştir. Genelde az veya orta derece memnuniyet çıkmıştır (Yavuz & Karabulut, 2018: 97).

2. YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi mülakattır. Yatırım kararı, tercihlerinde etkileyen faktörlerin karmaşıklığı sebebiyle mülakat yolu tercih edilmiştir. Araştırmada katılımcılara dört temel soru sorulmuştur: Erzincan'a hangi sektörlerde yatırım yapmaktasınız? Neden daha fazla yatırım yapmıyorsunuz? Erzincan dışında hangi alanlara ve şehirlere yatırım yapmaktasınız? Neden bu

alanları ve şehirleri tercih etmekteyiz? Verilen cevaplar ışığında takip soruları sorulmuş ve tercihlerinin ardındaki sebepler araştırılmıştır.

Nitel yöntem olan mülakatlarda esas olan faaliyeti gerçekleştirmektir. 2019 yılında 17 iş sahibi olanlarla yatırım alanları ve bölge tercihleri üzerine mülakat yapılmıştır.

Tablo 1. Katılımcılar

Kod	Meslek	Yaş
x1	Mandıracılık	40
x2	Hayvancılık fırıncılık	50
x3	Emekli esnaf	60
x4	Serbest meslek	47
x5	Öğretmen, aile işleri	40
x6	Serbest meslek	46
x7	Esnaf	45
x8	Serbest meslek	28
x9	Emekli	52
x10	Kasap,	50
x11	Güvenlik görevlisi, aile işleri	37
x12	Çiftçi	58
x13	Çiftçi	53
x14	Esnaf	38
x15	Esnaf	56
x16	Esnaf	35
x17	Emlak danışmanı	32

3. BULGULAR

Erzincan'da ikametgâh eden ve yatırım yapabilecek maddi imkânı olan tüm katılımcıların yatırımların bir bölümünü veya tamamını başka şehirlerde değerlendirildiği görülmüştür.

Üç ana çıkarım elde edildi:

- Erzincan'daki iş sahipleri sadece işleriyle ilgili yatırımlarda bulunmaktalar,
- Erzincan'da nüfus ve gelir azlığından iş dışındaki yatırımlarını şehir dışına kaydırmaktalar,
- Batı bölgelerine özellikle İstanbul başta olmak büyük şehirlerde gayrimenkul almaktalar. Ayrıca farklı iş kollarına girenlerde vardır.

3.1. Erzincan'a Sadece İş İçin

Sadece işleriyle ilgili şehre yatırım yapmaktalar: *Erzincan da sadece işimle alakalı yatırım yaptım unlu mamullere ve hayvancılığa yatırım yaptım (x2). Erzincan da bir tek işime yatırım*

yaptım. Oda kısa vadeliydi (x3). Şu anlık sadece yatırım olarak Erzincan ili Tercan ilçesinde ticari taksi işletmem bulunmakta (x4). Çiftçilikle uğraşıyordum önceden, yaptığım işe yatırım yaptım sadece tohum, gübre vs. alımına yatırım yaptım diyebilirim (x5). Sadece işime (unlu mamuller) yatırım yaptım (x6). Ticaret yapıyoruz evet. İş makinelerini tamir ediyorum. Yaptığım işle ilgili malzeme alıyorum ona yatırım yapıyorum Erzincan da sadece kendi işimize yatırım yapıyoruz (x7). Ticaret yapıyorum. Yaptığım iş mal alıp satıyorum gıda üzerine. Erzincan da yatırım sadece işime yapıyorum (x14)

Devlet desteğiyle işlerini büyütmeleler: Erzincan da sadece işimle alakalı yatırım yaptım. İşleri büyüttüm küçük bir işletmeyle başladım daha sonra bu işletmeme devlet desteği alarak daha büyük hale getirdim. Hayvan sayımı artırdım, Ticari potansiyelimi artırdım, ürün yelpazemi genişlettim sadece Erzincan değil dışarıdaki komşu illere de ürünümün pazarlamasını yapıyorum buradaki yatırımlarım mandıra ve tarla üzerine sadece (x1).

Erzincan'da kendi işlerinde ve doğal kaynakları zengin alanlara odaklanmaktalar: Büyük baş hayvanlarım var onlara bakıyorum. Erzincan dağlık bir şehir olduğu için iklimi de hayvancılığa uygun olduğu için bu yörede yatırım yapmayı tercih ettim. Evet Erzincan da yatırım yaptım arsa aldım. Kendime ait üzüm bağım ve ahırım var. Güzün üzüm topluyoruz Erzincan'ın üzümü meşhur onları satıyoruz. Birde hayvanlarıma bakıyorum sütünden etinden faydalanıyoruz (x12). Erzincan da çiftçilik yapıyorum. Tarla ekip biçiyorum. Dönemsel olarak ektiğimiz ürünler var örneğin şeker pancarı bundan maddi kazanç elde ediyorum. Hayvanlara yem arpa alıyorum yaptığım yatırımlar bunlar diyebilirim. Bu yörede yapacağımız yatırımı sınırlı buluyorum (x13).

Çok iyi bildiği şehirde yatırım yapmasının daha kolay olacağını kabul etmekteleler: Evet ayakkabı satıcısıyım. Bu yörede kısmi yatırımlarım var ev, dükkan vb. Bulduğum şehir olduğu için kolay uğraşabiliyorum x16. **Ancak ekonomik olarak karlı olmadığını farkındalar:** Erzincan da ev, dükkan tarzı yatırımlarımız var ama pek cazip değiller (x16). Erzincan'a göre getirisi yüksek oluyor bu nedenle başka şehirleri tercih ediyorum. Yatırımlarım ise taksi plakası aldım, arazi, ev vb. (x16).

3.2. Erzincan'a Yatırım Yapılmamasının Sebepleri

Erzincan'a yatırım yapılmamasının temel sebepleri arasında i) nüfus -en fazla gösterilen sebep- ii) iş hacmi darlığı iii) bazı sektörlerin gelişmeye elverişli olması iv) düşük gelir v) nitelikli insan sayısı azlığı vi) deprem bölgesi olması, vii) devlet desteğinin yetersizliği viii) nakliye ücreti. Bunların sonucunda karlılık çok düşük kalmaktadır: Yapacağım yatırımın getiri oranlarının düşük olacağını kar edemeyeceğimi düşündüğümünden dolayı yatırım yapmıyorum (x4).

i) **düşük nüfus yeni yatırımların önündeki en temel engeldir:** Nüfus az, insanlar batıya göç etti bizimde yatırımlarımız bu nedenle olmadı. Erzincan da nüfusun azlığı (x7). Erzincan da yapacağım yatırımlar kısıtlı nüfus az, getirisinden çok götürüsü var kazancımın bu sebeple yatırım yapmıyorum (x13). **Az nüfus ile darlaşan pazarı işaret etmekteleler:** Nüfus yoğunluğuna bağlı olarak pazar payının çok düşük olması (x6). **Az nüfus küçük şehir olarak tanımlamaktalar:** daha fazla yatırım yapmamamın sebebi şartların olumsuz oluşu ve Erzincan'ın küçük bir şehir olması (x14). Erzincan da daha fazla yatırım yapmama sebepim küçük bir şehir olması. İhtiyaç fazlasına gidilmemesi gerektiğini düşünüyorum (x17). **Talep olmamasını**

sebepler olarak göstermektedirler: *Yörede daha fazla yatırım yapmamamın sebebi küçük bir şehir olduğu için arz ve talep meselesi olmadığından yatırım yapmayı tercih etmiyorum (x9). Erzincan da galericilik yapmak isterdim fakat küçük şehir olduğu için bu işi yürütemeyeceğimi düşünüp yapmadım (x10).* **Nüfusu iş potansiyeliyle birlikte değerlendirmekteler:** *Daha fazla yatırım yapmamızın sebebi nüfusun yeterli büyüklükte olmaması, potansiyelin kısıtlı olması bide buradaki imkanların düşündüğümüz şeyleri gerçekleştirme imkanımızın yetersiz olması. Getiri oranı az olduğundan vatandaş yatırım yapmıyor (x1). Daha farklı yatırımları düşünmememizin sebepleri de Erzincan'a yapılabilecek yatırımların rantabl olmaması ve getirili nüfus yoğunluğuna sahip olmaması. Sadece işimize yatırım yaptık Erzincan da (x6).* **Gittikçe göçle nüfus azalmaktadır:** *Nüfus gittikçe azaldı depremden sonra herkes battıya göç etmeye başladı. Biz de ailemle beraber İzmit'e taşındık orada araba fabrikasında işe girdim uzun süre çalıştım daha sonra İstanbul'a taşındık (x11).* **Yatırım yapılan illerdeki nüfus hareketliliğine işaret etmektedirler:** *Bazı yatırımlarım şehir dışında bana daha cazip geldiği için diğer şehirlere de yatırım yapıyorum sebepleri ise nüfus ekonomi hareketliliğinin Erzincan da az olmasından bu sebeple şehir dışı cazip geldi (x16).*

ii) **iş hacmi darlığı ve sanayinin olmaması:** *Yeterli iş hacmi bulunmadığı için diyebilirim (X2). İş sahası yok, fabrika yok (x3). Üretim kısıtlı olması. Olanlarda kapatıyor mesela organize sanayi bütün illerde almış başını gidiyor ama Erzincan da organize sanayi denen bir şey yok, üretim yapılırsa bile diğer illere dağıtım yok (x7).*

iii) **sadece bazı sektörlerin gelişmesi:** *Erzincan'ın coğrafi konumunun sadece hayvancılık ve tarıma elverişli olmasıyla alakalı (x2). Sektörlerinin gelişmesinde hammadde yoksunluğuna işaret edilmiştir: hammadde yoksunluğundan bu şekilde yatırım yapmayı düşünmedim (x9).*

iv) **düşük gelir:** *Emekliyim, ticaret yapmıyorum. Daha öncelerde züccaciye dükkanım vardı insanların alım gücü düştüğü için dükkanımı kapattım (x3). Gelirin azlığı (x7). Erzincan da alım gücü düştü kiralar arttı ve kazancım yetmemeye başladı bende Bursa ya göç ettim (x10).*

v) **nitelikli insan sayısı azlığı:** *Nitelikli kalifiyeli eleman bulmakta birçok sıkıntı yaşayacağımı düşündüğümden dolayı bu yörede yatırım yapmayı düşünmüyorum (x4). Kalifiyeli, eleman azlığından dolayı çok fazla yatırımımız olmadı (x14).*

vi) **deprem bölgesi olmasını gösterebilirler de yine de nüfus ve sanayinin olmaması ana sebepler:** *1. Sebep nüfus, 2. Sebep sanayileşmenin az olması, 3. Sebep deprem bölgesi olması (x5)*

vii) **devlet desteğinin yetersizliği:** *Yeterli teşvik ve desteğin olmaması (x6).*

viii) **nakliye ücreti:** *Buradan İstanbul'a nakliye etmemiz baya bir külfet fiyatlar katlanıyor (x7).*

3.3. Erzincan Dışında Yapılan Yatırımlar

Yatırımlar ağırlıklı olarak gayrimenkul ve büyük şehirlere odaklıdır ve bunun garantili -büyük şehirde gayrimenkul- bir yatırım olduğunu düşünmektedirler: *Buradan elde ettiğim gelire beraber değişik yerlerde yatırımlarım var ben biraz garanticiyim arsa gayrimenkul üzerine yatırımlarım var. Yaşadığım yerde değil Ankara ve İstanbul gibi daha büyük kentlerde yatırımlarım yaptım. Daha önce elde ettiğim birikimleri değerlendirmek için Ankara ve İstanbul da gayrimenkul yatırımını yaptım (x1).* **Nüfus yoğunluğu ve hareketi dikkate alınmaktadır:** *Başka yörelerde sadece gayrimenkul alımı yaptım İstanbul Şile taraflarında çünkü nüfus yoğun daha çok değerleneceğini düşünüyorum oraların bu sebeple (x3).*

İstanbul'a yakın yerler tercih edilmektedir: İstanbul da ve İzmit de gayrimenkul aldım. İstanbul da aile apartmanı yaptırdık İzmit teki de tamamen yatırım amaçlıydı tercih etme nedenim nüfusun yoğunluğu yaşadığım yeri sevmemle alakalıydı (x11).

Diğer büyük şehirlere de rağbet var -sanayi ve nüfus yoğunluğu ön planda-: Bursa da gayrimenkul aldım, sebebi de nüfusun fazla olması, sanayileşmenin fazla olmasından dolayı Erzincan da yatırım yapmamın sebeplerinin tam tersi (x5). Ankara' da okumaya gittim ve çok beğendim bir arkadaşım vasıtasıyla arsa aldık (x8). **Sanayi yatırımlarında hammadde avantajı tercih edilir:** Antalya da bir konserve fabrikasına ortak oldum. Orada seracılık geliştiğinden dolayı hammadde üretilebildiğinden iklim olarak ta müsait olduğundan bu şekilde yatırım yapmak ta fayda gördüm (x9). **Batı Anadolu ve Akdeniz tercihler arasındadır:** Başka yörelere yaptığım yatırımlarım genelde konut alanında ki yaptığım yatırımlarım var. Bunun dışında Akdeniz bölgesinde verimli topraklarda arazi satın alıyorum diyebilirim. Bu yöreleri tercih etmemdeki en büyük etken getiri oranlarının yüksek olması ve ileri zamanlarda bu bölgelere yapacağım başka yatırımlarında daha karlı olacağını düşündüğümünden dolayı yatırımlarımda bu bölgeleri tercih ediyorum (x4).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Hausmann, Rodrik ve Velasco (2005:15) büyüme tanısı modelinden hareketle Erzincan'a özel sektörün yatırım yapmamasının sebebi kar düşüklüğüdür. Bunun ardındaki en temel sebep nüfusta azalmadır. Bu makalede çıkan önemli bir sonuçta Erzincan'da gelir elde edenlerin varlıklarını İstanbul başta olmak üzere Batı Anadolu'da tutmalarıdır.

Özünde, Erzincanlı memleketine yatırım yapmak istemektedir. Genelde yaptığım yatırımlar işimle alakalı. Bide ev aldım Erzincan da daha fazla yatırımlım yok. Bu yöreye daha fazla yatırım yapmayı düşünüyorum çünkü memleketimin kalkınmasını istiyorum (x8). **Ama nüfusun azlığından yatırım yapamamaktadır:** Daha fazla yatırım yapmamamın sebebi gelirim azlığından kaynaklı ve nüfusun azlığından (x8). **Yatırımlarını büyük şehre kaydırmaktadır:** Ankara' da okumaya gittim ve çok beğendim bir arkadaşım vasıtasıyla arsa aldık (x8).

Doğu-Batı arasındaki nüfusta dengesizlik Doğu'da ikametgâh edenlerin yatırım tercihlerini olumsuz etkilemektedir. Zaten ekonomik olarak kısıtlı kalkınmış yörelerden Batı'ya yatırım olarak akmaktadır. Yöre ekonomisinden sızan her para, ekonomisini daha da küçültmektedir. Şöyle ki, dolaşımdaki daha az para daha az yatırım ve tüketim demektir. Aynı şekilde harcamalar azaldıkça üretimde daha da duracaktır. Doğu Anadolu bu bağlamda sermaye kaçışından dolayı büyüyememektedir.

Sadece nüfusun büyüklüğü yanında nüfus artışı da yatırım potansiyeli için önemlidir. Özellikle yatırımcılar büyük şehirler yanında gelişen ilçelere/semtlere odaklanmaktadır.

Devlet destekleri iş hacmi doğurmakta ama kazanılan paralar Batı'ya aktarılınca verilen destekler çarpan etkisiyle sonuçlanmamaktadır. Batı'dan elde edile vergi geliri fazlasıyla Doğu'ya akıtılırken, servet transferi yoluyla tekrar Batı'ya yönelmektedir.

Ekonomik destek ile birlikte nüfusu Doğu'ya çekici şekilde politikalar üretilmelidir. Ancak burada politikalar arasında istikrar yoktur. Literatür çalışmasında nüfusu çekme bağlamında

üniversite öğrencilerinin öneminden bahsedilmiştir (Yavuz ve Karabulut, 2018: 97). Bir taraftan Doğu'daki illere üniversite açılırken diğer taraftan vakıf üniversitelerinin tamamına yakını büyük şehirlerde ve devlet üniversitelerinin Batı Anadolu'da açılmaya ve genişlemeye devam etmesi destek politikalarının tezatlığını göstermektedir. Bunun sonucunda Doğu'daki üniversitelerde öğrenci sayısının artmadığı ve hatta azaldığı tespit edilmiştir (Erkut, 2020: 125).

KAYNAKÇA

- Akın, M.S: (2005). *Kalkınma ekonomisi*. İstanbul: Mephisto Yayınları
- Demirdöğen S. (2018). Şehir markası bileşenlerinin incelenmesi: Erzincan ili üzerinde bir saha araştırması. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 167 – 188.
- Demirdöğen, O. & Tatlı, Y. (2017). Kobi'lerde büyüme stratejileri: Erzurum, Erzincan ve Bayburt'ta kobi'ler üzerinde bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 317-329.
- Easterly, W. & Levine, R. (2011). *It's not factor accumulation: stylized facts and growth models*. World Bank Economic Review, (15): 177-219.
- Erkut, E. (2020). Covid-19 sonrası yükseköğretim. *Yükseköğretim Dergisi*. 10, 2, 125-133
- Grabowski R & Self, S. (2018). Agriculturally led development: Ethiopia. Erişim Tarihi 19.08.2021 https://www.researchgate.net/publication/329810679_Agriculturally_led_development_Ethiop
- Grabowski, R, Self, S. & Shields, M. (2007). *Economic development*. Chicago: MESHARPE
- Gugler J. (1982). Overurbanization reconsidered' *Econ. Dev. Cult. Change*, 31:173-189.
- Hall R. & Jones, C. (1999). Why do some countries produce so much more output per worker than others. *Quarterly Journal of Economics*, 114, 83-116.
- Hausmann R.& Rodrik, D. (2006). *Doomed to choose: industrial policy as predicament*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hausmann R., Rodrik, D. Velasco, A. (2005). *Growth diagnostics*. Harvard Growth Lab, Cambridge.
- Kulaksız, Y. (2008). Türkiye'de bölgesel gelişmişlik farkları, istihdam ve kurum hizmetlerinin çeşitlendirilmesi. Erişim Tarihi: 18.09.2021. <https://media.iskur.gov.tr/15625/yahya-kulaksiz.pdf>
- Lipton M. (1977). *Why poor people stay poor: urban bias in world development*. Cambridge: Harvard UP.
- Mincer, J. (1974), *Schooling, experience, and earnings*, New York: Columbia University Press.
- Özer, A. ve Korkulutaş, D. (2018). Yatırımcıların duygusal ve bilişsel eğilimlerinin değerlendirilmesi: Erzincan ili uygulaması . *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 391-420.

AKIN, M. Ş. (2022). Doğu Anadolu'dan Büyük Şehirlere Kaynak Aktarımı: Erzincan Örneği, Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi, 8 (12): 100-110

Prescott, E. (1988). Needed: A theory of total factor productivity. *International Economic Review*, 39(3), 525-551.

Sechele, L. (2016). Urban bias, economic resource allocation and national development planning in botswana. Erişim Tarihi: 20.09.2021
https://www.researchgate.net/publication/291012992_Urban_Bias_Economic_Resource_Allocation_and_National_Development_Planning_in_Botswana.

Solow, R. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.

Yavuz, S. & Karabulut, T. (2018). Erzincan üniversitesi öğrencilerinin Erzincan kent memnuniyeti ile ilgili görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 97 – 110.